

**Podstawowe informacje dotyczące
zindywidualizowanego programu edukacji ucznia niepełnosprawnego
w klasie integracyjnej i ogólnodostępnej**

I. Rodzaje programów

Wszystkie programy, które mają na celu ułatwienie przyswajania wiedzy uczniowi o specjalnych potrzebach edukacyjnych dzielimy na trzy rodzaje:

- **programy indywidualne** - przeznaczone dla dzieci z upośledzeniem w stopniu umiarkowanym i znacznym;
- **programy zindywidualizowane** - przeznaczone dla dzieci z upośledzeniem w stopniu lekkim (posiadającymi orzeczenie PPP¹);
- **wymagania zindywidualizowane** - przeznaczone dla dzieci posiadających opinię PPP.

Dzieci objęte programem zindywidualizowanym lub zindywidualizowanymi wymaganiami obowiązuje podstawa programowa do kształcenia ogólnego. Natomiast *dzieci z upośledzeniem umiarkowanym lub głębokim* obowiązuje program szkoły specjalnej. Każda opinia, którą otrzymuje przebadane dziecko jest ważna 2 lata, jeśli badania nie zostaną powtórzone, a opinia uaktualniona. *Zindywidualizowany program edukacji (ZPE)* w odniesieniu do uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego lub *zindywidualizowane wymagania (WZ)* w odniesieniu do uczniów posiadających opinię o dostosowaniu wymagań edukacyjnych, wydanych przez PPP, tworzone są wtedy, gdy dziecku nie wystarcza zwyczajne wsparcie ze strony rówieśników i nauczyciela. Uczeń z *orzeczeniem* czy *opinią* wymaga dodatkowej pomocy i nauczyciela, i specjalistów oraz modyfikacji treści programowych.

II. Charakter terapeutyczno-edukacyjny programu

Konstruując zindywidualizowany program edukacji należy pamiętać o jego dostosowaniu do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz predyspozycji ucznia. Powinien on mieć charakter edukacyjno-terapeutyczny. W przypadku uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi obu tych funkcji nie można od siebie oddzielać.

A. W zakresie funkcji edukacyjnej omawiane programy mogą być:

- a. adaptacją podstawy programowej do możliwości uczniów niepełnosprawnych,
- *adaptacją w minimalnym zakresie*, ograniczoną do uwag związanych z dysfunkcją ucznia, która nie wiąże się z dostosowaniem wymagań, a jedynie modyfikacją form i metod pracy z dzieckiem
 - lub *adaptacją w znacznym zakresie*, kiedy stopień dysfunkcji ucznia uniemożliwia realizowanie treści programowych i wymaga większych modyfikacji, zarówno w zakresie treści, jak i sposobu realizacji, a także konieczności dodatkowych działań wspomagających;

¹ PPP – oznacza Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną.

- b. całkowicie autorskim programem zawierającym treści nauczania, metody i formy pracy na poszczególnych, bądź wszystkich przedmiotach lub obszarach edukacyjnych, dostosowany do indywidualnych potrzeb i możliwości ucznia.

B. W zakresie funkcji terapeutycznej zindywidualizowany program powinien zawierać działania mające na celu nawiązanie z uczniem pozytywnego kontaktu emocjonalnego, usprawnianie zaburzonych funkcji, kompensowanie braków, wspieranie rozwoju umysłowego i społecznego ucznia poprzez rewalidację w formie m.in. *gimnastyki korekcyjnej, rehabilitacji ruchowej, logopedii, nauki alternatywnych metod komunikacji, stymulacji polisensorycznej, hydroterapii, hipoterapii, muzykoterapii itp.*

III. Podstawowe informacje o uczniu

W zindywidualizowanym programie edukacji powinny znaleźć się następujące informacje:

- *dane personalne ucznia;*
- *krótka charakterystyka ucznia (mocne strony dziecka, dominujące nastroje, ulubione formy aktywności, zachowania nietypowe oraz specyficzne zalecenia);*
- *opis grupy szkolnej, do której uczeń należy;*
- *tygodniowy rozkład zajęć ucznia;*
- *zgoda rodziców na realizację indywidualnego programu;*
- *podpis osoby odpowiedzialnej za przygotowanie programu;*
- *informacja o zatwierdzeniu programu przez Radę Pedagogiczną oraz numer w szkolnym zestawie programów.*

Informacje o dziecku i jego specjalnych potrzebach pochodzą:

- a. z wywiadów i rozmów z rodzicami;
- b. z orzeczeń wydawanych przez PPP zawierających diagnozę pedagogiczną i psychologiczną;
- c. od lekarzy i specjalistów, a dotyczą niepełnosprawności dziecka;
- d. z obserwacji nauczyciela dotyczących funkcjonowania ucznia w klasie, a chodzi m.in. o to:
 - *jak się porusza? czy samodzielnie przejdzie do tablicy? czy wymaga pomocy w czasie szkolnych wycieczek, na lekcjach wychowania fizycznego?*
 - *jak się komunikuje? czy słownie? czy ma wypowiedzi rozbudowane? czy wymaga alternatywnych metod (piktogramy, symbole Bliss'a)? czy potrzebuje specjalistycznych metod komunikacji (alfabet Braille'a, język migowy)?*
 - *jak pisze? czy mieści się w liniaturze? czy przepisuje? czy pisze z pamięci?*
 - *jak czyta? czy głośkuje? czyta globalnie, czyta ze zrozumieniem? jakie ma tempo czytania?*
 - *jak wyraża swoje emocje i funkcjonuje w relacjach z innymi?*
- e. można również skorzystać z gotowych narzędzi diagnostycznych (szczególnie w odniesieniu do dzieci z upośledzeniem umysłowym i autystycznych), a chodzi między innymi o:
 - *Inwentarz H. C. Gunzburga do Oceny Postępu Rozwoju Społecznego;*
 - *Program TEACCH;*

- *Skalę I. Uzgiris, C. Hunt do badania rozwoju inteligencji dzieci upośledzonych umysłowo w stopniu znacznym i głębokim.*
- *W PPP dziecko badane jest za pomocą testu Wechslera, na podstawie którego wyznacza się między innymi poziom intelektualny dziecka. Poniższa tabela wyjaśnia zapisy o intelekcie dziecka, pojawiające się w opinii psychologa.*

Ilorazy inteligencji w skali D. Wechslera	Stopień rozwoju umysłowego
powyżej 146	<i>bardzo wysoka inteligencja</i>
131-145	<i>wysoka inteligencja</i>
116-130	<i>inteligencja powyżej przeciętnej</i>
85-115	<i>przeciętna inteligencja</i>
70-84	<i>inteligencja niższa niż przeciętna</i>
55-69	<i>upośledzenie w stopniu lekkim</i>
40-54	<i>upośledzenie w stopniu umiarkowanym</i>
20- 39	<i>upośledzenie w stopniu znacznym</i>
do 20	<i>upośledzenie w stopniu głębokim</i>

Test Wechslera bada 10 funkcji poznawczych:

- *5 wykonawczych (możliwości wrodzone),*
- *5 słownych (umiejętności nabyte podczas nauki).*

IV. Elementy składowe programu

Zindywidualizowany program edukacji tworzą:

- A. Cele edukacyjne** (*główne i szczegółowe*), czyli konkretne umiejętności, w które zamierzamy wyposażać ucznia. Cele te, to przede wszystkim wspieranie rozwoju każdego dziecka w różnych sferach. Będą się one różniły w zależności od możliwości i potrzeb ucznia (wpływ na to zróżnicowanie może także mieć specyfika ograniczeń związanych z niepełnosprawnością). Nie zawsze cele poznawcze będą w programie indywidualnym pierwszoplanowe. Ustalenie hierarchii celów ma zasadnicze znaczenie dla pomyślności programu. Należy zacząć od tego, co jest najistotniejsze dla dziecka, aby mogło ono w ogóle się uczyć (jeżeli dziecko ma np. fobię szkolną, to zasadniczym elementem programu będzie obniżenie poziomu lęku i konieczne działania podjęte w tym zakresie, np. u dzieci z cechami autyzmu zasadniczym celem będzie budowanie tożsamości, itp.). Cele powinny być krótkoterminowe (1 - 3 miesiące).
- B. Treści nauczania**, czyli zagadnienia, dzięki którym uczeń osiągnie założone przez nauczyciela cele edukacyjne. Kryterium doboru treści nauczania powinna być korzyść dla rozwoju ucznia. Program nauczania należy modyfikować w takim zakresie, w jakim to jest konieczne, biorąc pod uwagę trudności związane z funkcjonowaniem dziecka oraz uwzględniając te treści, które są i mogą być przez ucznia przyswajane. W odniesieniu do dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, należy w każdym temacie wychodzić od treści podstawowych, konkretno-obrazowych. To, czego dziecko może nauczyć się na zajęciach edukacyjnych, będzie również zależało od jakości pracy nauczyciela i będzie niejednokrotnie wymagało zmian w jego stylu pracy, zmian w dotychczasowym

sposobie prowadzenia lekcji, w organizacji klasy (np. w ustawieniu ławek), w ocenianiu i stosowaniu różnorodnych pomocy dydaktycznych. Wymagana jest zatem rozumiejąca, refleksyjna i twórcza postawa nauczyciela, która sprzyja powodzeniom ucznia.

C. Procedury osiągnięcia celów, czyli metody, formy (bardzo konkretne), środki dydaktyczne, którymi posłuży się nauczyciel, aby uczeń osiągał nawet minimalny sukces.

D. Rodzaje pomocy i wsparcia ucznia

a) pomoc pedagoga wspierającego na wybranych godzinach lub na wszystkich lekcjach w zależności od potrzeb uczniów;

b) pomoc specjalistyczna tylko taka, jaka jest absolutnie konieczna i wycofywanie jej najszybciej jak to wykonalne, żeby pozwolić na maksymalną samodzielność dziecka;

c) jeżeli są inne potrzeby wynikające z niepełnosprawności, to w indywidualnym programie zapisujemy rodzaj pomocy i osobę odpowiedzialną za realizację (kto wyprowadza do toalety, cewnikuje, itp.);

d) pomoc płynąca ze strony rówieśników (współpraca w grupach, w parach, kontakty indywidualne).

E. Przewidywane osiągnięcia, a właściwie kierunki, w jakich prawdopodobnie uczeń będzie się rozwijał. Nie możemy z góry przewidzieć, ile czasu zajmie uczniowi opanowanie danej umiejętności (a więc zrealizowanie celu edukacyjnego).

F. Ocena osiągnięć ucznia – opisowa ocena będąca diagnozą pedagogiczną. Ważną rolę stanowią arkusze lub zeszyty obserwacji, w których na bieżąco odnotowujemy zachowania i postępy ucznia. Ocena postępów dziecka zawsze dokonywana jest w płaszczyźnie indywidualnej - co dziecko osiągnęło w stosunku do siebie, a nie w odniesieniu do innych. Obserwacji dokonują również rodzice, uwzględnianie od nich informacji zwrotnych jest bardzo istotne, bo warunkuje powodzenie w edukacji dziecka.

G. Ewaluacja programu, czyli sposób, w jaki dowiemy się, czy program jest prawidłowo skonstruowany i czy przynosi zamierzone efekty;

Ewaluacja powinna zawierać:

a. rejestrację zmian i postępów (dokumentacja tego, co dziecko osiągnęło);

b. ocenę skuteczności podjętych priorytetowych działań (wygaszanie pewnych zachowań, budowanie pozytywnych wzorców);

c. wnioski i propozycje zmian w proponowanych działaniach na okres następny.

Ewaluacji dokonują wszystkie strony zaangażowane w tworzenie i realizację programu.

V. Schemat programu (na „pięciu” stronach)

A. STRONA I: Dookreślenie programu

Dla dzieci z opinią: Zindywidualizowane wymagania edukacyjno - terapeutyczne dla ucznia skonstruowane w oparciu o podstawę programową, do kształcenia ogólnego na podstawie opinii PPP.

Dla dzieci z orzeczeniem (upośledzenie w stopniu lekkim): Indywidualizowany program edukacyjno - terapeutyczny dla ucznia skonstruowany w oparciu o podstawę programową do kształcenia ogólnego na podstawie orzeczenia PPP o potrzebie kształcenia specjalnego.

B. STRONA II: Charakterystyka dziecka

Charakterystykę ujmujemy w tabelę, w jednej kolumnie umieszczając mocne strony dziecka, w drugiej słabe strony wypisane z *opinii* lub *orzeczenia*. Poniżej zawarte są najczęściej powtarzające się słabe strony.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
	1. <i>słaba pamięć słuchowa bezpośrednia</i>
	2. <i>obniżona pamięć trwała</i>
	3. <i>trudności ze skupieniem uwagi</i>
	4. <i>obniżone myślenie logiczne</i>
	5. <i>słaba orientacja kierunkowa i przestrzenna</i>
	6. <i>brak umiejętności rozumienia tekstu</i>
	7. <i>trudności z abstrahowaniem i uogólnieniem</i>
	8. <i>niskie rozumowanie werbalne</i>
	9. <i>wolne tempo pracy</i>
	10. <i>słaba organizacja materiału spostrzeżeniowego</i>
	11. <i>zaburzenie analizy i syntezy wzrokowej.</i>
	12. <i>trudności w pisaniu i czytaniu</i>
	13. <i>niska motywacja</i>
	14. <i>trudności z pisaniem z pamięci</i>
	15. <i>słabe operowanie symbolami</i>
	16. <i>obniżenie myślenia operacyjnego</i>
	17. <i>niska odporność emocjonalna</i>

Oprócz mocnych i słabych stron wypisanych z opinii dopisujemy tam cechy słabe i mocne z własnych obserwacji lub rozmów z rodzicami dziecka.

C. STRONA III: Cele ogólne

Najczęściej występujące, przykładowe cele ogólne:

- *usprawnianie grafomotoryki;*
- *podnoszenie samooceny;*
- *rozwijanie myślenia operacyjnego;*
- *wpływanie na systematyczną pracę w domu;*
- *usprawnianie manualne;*
- *rozwijanie pamięci trwałej;*
- *zaktywizowanie;*

- *wzbogacanie słownictwa;*
- *współpraca z rodzicami;*
- *zakreślanie odpowiednich wzorów potrzebnych do zadania (11,12,15);*
- *posługiwanie się konkretami w rozpoznawaniu np. figur, symboli (4,7,8,11,16);*
- *przydzielanie funkcji w klasie (13,17);*
- *przydzielanie zadań dodatkowych (2,13,17);*
- *odczytywanie tekstu (1,3,4,12);*
- *nabywanie umiejętności samodzielnego zgłaszania się do odpowiedzi (2,13,17);*
- *listy pochwalne np. co miesiąc (13,17);*
- *kontrakt z rodzicami np. sprawdzanie zeszytów co tydzień (13,17);*
- *spotkania z rodzicami np. raz w miesiącu;*
- *zajęcia wyrównawcze;*
- *nabywanie umiejętności czytania na lekcji (9,10,12,17);*
- *zadawanie do przeczytania krótkich tekstów (2,3,6,9,12,13);*
- *zaznaczanie tekstu do nauczenia się (2,4,9,13,17);*
- *dodatkowe karty pracy (1,2,3,6,7,9,12,14,16,17);*
- *nie przepisuje z tablicy, tylko dostaje materiały od nauczyciela (3,9,11,12);*
- *powtarzanie pytań (1,2,3,7,8,13,16);*
- *krótkie, proste pytania (1,2,3,7,8,13,16);*
- *sprawdzanie wiedzy poprzez działanie na konkretnie (2,4,5,10,11).*

D. STRONA IV: Procedury osiągnięcia celów

Formy pracy (oddziaływania, które podejmujemy, aby nauczyć dziecko poszczególnych umiejętności). Formy te mają odzwierciedlać trzy funkcje oceny: *wspierającą, motywującą i informacyjną*. Dzieci z *opiniami i orzeczeniami* o lekkich stopniach upośledzenia mogą otrzymać każdą z możliwych ocen.

Przykładowe formy oraz przyporządkowane im słabe strony dziecka ujęte w tabeli powyżej:

- *nie odpytywanie z mapy, podanie orientacyjnego kierunku (5,11,15);*
- *przygotowywanie dodatkowych mapek (5,11,15);*
- *tworzenie map pojęciowych (1,4,7,8,13);*
- *informowanie dziecka na dzień przed planowanym pytaniem (1,2,9,13,17);*
- *informacja o pytaniu przed wejściem do klasy (13,17);*
- *zadania z lukami (3,9,10,11,12);*
- *wybór zadań na sprawdzianach i klasówkach (2,4,6,7,9,16);*
- *mniejsza ilość zadań (9);*
- *tworzenie map pamięciowych (1,2,3,4,16);*
- *zadawanie pytań pomocniczych (1,2,3,4,17);*
- *naprowadzanie na odpowiedzi (2,4,8,16);*
- *sprawdzanie wiedzy tylko pisemnie (17);*
- *informacja o ocenie (dlaczego taka i co było źle) (13,17);*
- *sprawdzanie tylko ustnie (12.17).*

Metody pracy (metody, którymi pracujemy na co dzień tyle, że zmodyfikowane na potrzeby dziecka)

Przykładowe metody:

- *burza mózgów;*
- *projekt;*
- *kula śnieżna;*
- *przeżycia (np. drama);*
- *praktyczna;*
- *słowna;*
- *audiowizualna;*
- *grupowa;*
- *indywidualna;*
- *praca z tekstem;*
- *praca na materiale obrazkowym.*

Środki dydaktyczne:

W tej części zawieramy tylko te środki, które są dodatkowe dla danego dziecka, np.:

- *karty pracy (inne niż dla całej grupy);*
- *oprzyrządowanie dla słabo widzących i słabo słyszających (lupa, słuchawki);*
- *dodatkowe mapy;*
- *pomoce do praktycznego działania.*

E. STRONA V: Ewaluacja programu

Ewaluacji programu dokonuje lider (wychowawca danego dziecka). Ewaluacja polega na sporządzeniu krótkiej, rzeczowej notatki, w której zawarta będzie informacja uzyskana od uczących nauczycieli, czy stosowane formy, metody i środki są funkcjonalne, czy może coś należy zmienić.

VI. Trzy pytania końcowe

Pytanie I:

Kto opracowuje zindywidualizowany program edukacji?

Indywidualny program edukacji opracowuje dla każdego ucznia, we współpracy z rodzicami, zespół nauczycieli i specjalistów pracujących w szkole. Zespół stanowią następujące osoby:

- *nauczyciel - wychowawca oraz pozostali (wszyscy) nauczyciele;*
- *specjaliści: psycholog, logopeda, terapeuci (np. mowy), rehabilitant, inni.*

Nauczyciel - wychowawca jest odpowiedzialny za program i jego realizację.

Pytanie II:

Jaką rolę przy konstruowaniu i realizacji programu zindywidualizowanego edukacji odgrywają rodzice dziecka?

Rodzice dziecka są:

- *współtwórcami zindywidualizowanych programów (biorą udział w posiedzeniu zespołu ustalającego program);*
- *realizatorami elementów programu edukacji w warunkach domowych;*
- *pełnoprawnymi uczestnicy procesu kształcenia i rewalidacji.*

Pytanie III:

Gdzie powinien znajdować się napisany program i kto powinien się z nim zapoznać?

Ten sporządzony dokument - razem z dołączoną opinią - powinien znajdować się w gabinecie dyrektora szkoły. Nauczyciele uczący dane dziecko zobowiązani są zapoznać się z programem lub wymaganiami oraz przy wymaganiach programowych z nauczanego przez siebie przedmiotu dopisać formy i metody, za pomocą których odpowiednie treści będą wyklądać i sprawdzać.

Opracowano:

Na podstawie wiadomości podawanych na kursie „*Konstruowanie programów indywidualnych*”